

Japodsko naselje (?) na Gradini u Ripču

Branka Raunig
Bihac

Uvod

Lokalitet Gradina predstavlja zaravnjeni brežuljak na desnoj obali rijeke Une približno u centru sela Ripač. Plato Gradine se nalazi na apsolutnoj nadmorskoj visini od 250,8 m. Na južnoj strani manja udolina ("jaruga"), kojom prolazi tzv. Džamijski put, odvaja Gradinu i susjedno uzvišenje zvano Brijeg. Prema jugozapadu od ivice Gradine teren se srazmjerno blago spušta do desne obale Une, a prema zapadu, sjeverozapadu i sjeveru pad je najblaži, dok je prema sjeveroistoku i istoku nagib terena bio vrlo strm prije izgradnje puta M-5 (put AVNOJ-a), kada je odsječen dio padine. Sada plato Gradine ima nepravilno zaobljen oblik, prečnika cca 60 m.

U vrijeme iskopavanja na platou su se nalazile seoske stambene zgrade čiji su vlasnici (počev od istoka prema zapadu):

- Ćirić Munir, građena 1969/70.g.
- Džaferagić Hamdija, građena vjerovatno 1947/48.g.
- Vehabović Mehmed, građena 1968/70.g. i
- Ružnić Ibrahim, vjerovatno iz 1947/49.g.

Na neizgrađenim dijelovima platoa nalazilo se nekoliko stabala voća, relativno mladi voćnjaci sađeni počev od 1950.godine, kao i okućnice.

Lokalitet Gradina spominje se u starijoj arheološkoj literaturi isključivo po srednjovjekovnim i turskim ostacima,¹ međutim na terenu nema vidljivih ostataka iz spomenutih perioda, a zatrpani su i zaravnjeni rovovi iz drugog svjetskog rata. Niti na površini, niti u konfiguraciji zemljišta nema tragova prisustva prahistorijskog stanovništva.

Istraživanje

Lokalitet je uvršten u projekt "Arheološka istraživanja sojeničkih naselja u dolini Une" za 1975. godinu, na osnovu slučajnog otkrića ne-

¹ Radimský 1893, 61, Sl.42.

kropole sa dvadesetak grobova s urnama koji se uklapaju među nalaze s ostalih japodskih nekropola, ali pokazuju i znatne veze sa sojeničkim naseljem na Otokama u Ripču.²

S obzirom na viševjekovnu eksploatiranost platoa Gradine, odlučeno je da se pomoću više manjih probnih sondi na slobodnim površinama, utvrdi očuvanost dijelova prahistorijske nekropole, te da se na osnovu rezultata, eventualno pristupi sistematskom iskopavanju. Postavljene su tri sonde (I = 4 x 3 m; II = 4 x 4 m; III također 4 x 4 m, orijentisane prema stranama svijeta), približno na središnjm dijelu platoa, ali su sve tri dale negativan rezultat. Osim nešto materijala kasno turskog i austro-ugarskog perioda, nisu konstatovani nikakvi elementi koji bi ukazivali na postojanje kulturnih ostataka prahistorijskog doba. Zdravica u obliku čistog, dosta tvrdog pijeska (lokalni naziv "pržina") pojavila se u sondi I na prosječnoj dubini od 1,05 m, u sondi II na 0,30, a u sondi III na 0,75 m . Posljednja sonda IV u obliku rova dužine 5 m, širine 1,50 m, orjentisana u pravcu S-J, postavljena neposredno uz površinu na kojoj su nađeni prahistorijski grobovi, dala je neočekivan rezultat. Prahistorijski slojevi iskopani rov-sondom IV, odgovarali su slojevima naselja, a iskopavani su do zdravice na najvećoj dubini od 3,35 m (Plan 1).

Stratigrafska situacija rov-sonde IV:

- od površine do prosječne dubine 0,40 m recentni humus sa vegetabilijama i rijetkim sitnim ulomcima prahistorijske keramike;

- od 0,40 – 1,15 m tamno-smeđa zemlja, nešto krupnijeg i sitnijeg kamena; u gornjim dijelovima ovog sloja, približno do dubine od 0,80 m, rijetki, sitni ulomci keramike, u dubljim slojevima se broj ulomaka prahistorijske keramike i životinjskih kostiju naglo umnožava; na granici prema slijedećem sloju javlja se i veći broj grumenja crveno i crno izgorenog kućnog lijepa;

- od 1,15 – 2,15 na južnom dijelu rova, smeđa zemlja izmiješana sa žutim pijeskom i nešto manje ulomaka keramike i životinjskih kostiju;

- od 1,15 – cca 2 m na sjevernom dijelu rova, tamna, masna, humozna zemlja, sa velikom količinom ulomaka keramike i životinjskih kostiju; približno u sredini rova snažan sloj krupnijeg i sitnijeg kamena izmiješan sa malo žutog pijeska i nešto smeđe zemlje, koji postepeno "opada" prema sjeveru i jugu;

- uz istočni profil, prema sjevernom dijelu rova, nasip od kamena bio je pokriven slojem crne, masne zemlje miješan sa goretinom, ulomcima izgorenog kućnog lijepa i ulomcima keramike, najveće debljine do 40 cm;

- uz zapadni profil, ispod sloja goretine nalazio se tanji sloj izrazito crveno izgorene zemlje, debljine cca 10 cm; na sjevernom dijelu zapadnog

² Raunig 1981, 146-154.

profila oba sloja (goretina i crveno izgorena zemlja) pratili su “opadanje” nasipa od kamena;

- u južnom dijelu rova sloj kamena je ležao na zdravici od žutog, dosta zbijenog pijeska (“pržina”), na dubini od 3,10 m;

- na sjevernom dijelu, sloj nasipa od kamena bio je srazmjerno oštro odsječen, tako da je sjeverni kraj rova ispunjavao izmiješani sloj koji se najvećim dijelom sastojao od ulomaka keramike, po nekog komada lomljenog kamena i rječnih oblutaka, grumenova izgorenog kućnog lijepa i crne, jako masne gareži, izmiješan sa malo zemlje koji je išao do zdravice od svijetlo-žutog, dosta zbijenog pijeska (“pržine”) na dubini od 3,32 m (Plan 2).

Građevinski ostaci

S obzirom na malu površinu rov-sonde IV, od 7,5 m², podaci o građevinskim ostacima svakako su nesigurni. Prije svega, dobijen je utisak da je rovom presječen zaštitni bedem (?) naselja gradinskog tipa, čiji se vrh nalazio na dubini od 1,30 m (Tab.6,2), a podnožje na zdravici, na prosječnoj dubini od 3,20 m koja je približno u sredini bila nešto uzdignuta (Tab.7,2). Posebno treba naglasiti da su i na samoj zdravici, pod bedemom (?) nalaženi pojedinačni ulomci prahistorijske keramike. Takođe je manji broj ulomaka keramike i životinjskih kostiju nalažen na svim dubinama unutar kamenog jezgra bedema (?), što je uobičajena pojava na gradinskim naseljima u Pounju.³ Pretpostavljeni zaštitni bedem naselja, na dijelu presječenom rov-sondom IV, pružao se približno u pravcu SZ-JI, a bio je izgrađen od kameno-zemljanog nasipa, dosta rastresenog jezgra s nešto kaverni (Plan 2).

Napomenuto je, da je sloj lomljenog kamena koji predstavlja jezgro bedema (?), dosta oštro odsječen u sjevernom dijelu, te da se sloj u tome dijelu rova sastojao gotovo isključivo od ulomaka keramike i životinjskih kostiju. Na osnovu tih zapažanja postavljena je hipoteza da je sjevernim dijelom rova zahvaćen dio jame za otpatke (ili nekog jarka?) ukopane dijelom u sjevernu stranu bedema, a donjim dijelom u zdravicu. Analiza keramičkih nalaza kao da potvrđuje ovu pretpostavku.

Sloj crveno izgorene zemlje konstatovan na zapadnom profilu, neposredno nad kamenim jezgrom bedema(?), kao i sloj crne masne zemlje miješane sa goretinom i većom količinom grumenova izgorenog kućnog lijepa, takođe predstavlja tragove građevinske djelatnosti, možda ostatke neke kuće neposredno uz bedem (?), ili ostatke drveno-zemljane konstrukcije (palisade?), odnosno dio zaštitnog bedema (Plan 2, Tab.7,1). Naravno,

³ Radimský 1896, 73-93; Čović 1962, 42, nap.4; Raunig 1983, 75.

s obzirom na veliku eksploataciju terena u kasnijim periodima, moglo bi se pomišljati i na mogućnost da se radi npr. o tragovima rovova iz II svjetskog rata ili nečega sličnog. No, mora se naglasiti, da je u toku iskopavanja dobijen utisak da sedimenti nisu poremećeni kasnijom djelatnošću.

Kroz čitavu dubinu rov-sonde IV, u svim slojevima osim unutrašnjeg kamenog jezgra bedema, počev od dubine 0,70-0,80 m, javljalo se pojedinačno ili u grupi od nekoliko komada, grumenje izgorene zemlje (kućni lijep?), od kojih su neki bili tamno-sivi, a raspadali su se pri pokušaju vađenja, neki crno izgoreni, a pojedini su imali crveno-crnu boju i veliku čvrstinu. Među grumenjem izgorene zemlje zapaženi su komadi dosta pravilnog oblika (prosječne veličine 15 x 15 cm), koji su podsjećali na ćerpić izgorio u požaru (Tab.6,1). Najviše grumenja izgorene zemlje zapaženo je u sloju crne, masne zemlje miješane sa goretinom. Na malom prostoru rova nije bilo moguće sigurno utvrditi da li se radi samo o većim ulomcima izgorenog kućnog lijepa, ili o izgorenom ćerpiću.

Pokretni nalazi

Za kulturnu i hronološku determinaciju pretpostavljenog naselja na Gradini u Ripču jedini oslonac pružaju ulomci keramike od kojih je samo manji broj pružio dovoljno elemenata za manje-više sigurnu rekonstrukciju oblika posuda, dok je kod većine bila moguća samo djelimična grafička rekonstrukcija. Svi keramički objekti izrađeni su slobodnom rukom, od prečišćene gline sa većim ili manjim dodatkom sitnijeg ili krupnijeg, uglavnom kvarcitnog, pijeska. Moglo bi se reći, da nema izrazitije razlike između grubog i finijeg posuđa, osim u nešto pažljivijoj obradi. Obradi površina nije posvećivana posebna pažnja, kod manjeg broja ulomaka površina je slabo glačana, dok sjajno uglačanih posuda zapravo i nema. Prema načinu pečenja, javljaju se dvije osnovne grupe: oksidaciono i redukciono pečene posude, a odabrano je 830 relevantnih ulomaka posuda. Kao primarni kriterij za uvrštavanje u jednu ili drugu grupu uzeta je boja spoljašnje površine, te su u grupu oksidaciono pečeni uvršteni ciglasto crveni ulomci (198), spolja crveni, unutra crni (66), crveno unutra smeđe (115), crveno - sivi (23), zatim kombinacije okera sa crvenom, crnom, sivom ili smeđom unutrašnjom površinom (35), te 16 ulomaka posuda crvene ili oker boje sa smeđe ili crno bojenim ornamentima, ukupno 453 ulomka. U grupu redukciono pečeni posuda uvršteni su ulomci smeđe (221), crne (33), spolja smeđe, unutra crne (35), spolja smeđe, unutra crvene boje (39), te pojedinačni ulomci spolja smeđe ili crne, a unutra oker, ili sive boje (26), te svi ulomci spolja sive boje (23), ukupno 377 ulomaka. Konstatovano je da su oksidaciono pečeni ulomci u manjoj prednosti (54,6%) u odnosu na redukciono pečene (45,4%).

Najveći broj ulomaka keramike nađen je u pretpostavljenoj "jami", na sjevernoj strani "bedema"(?). Pojedini oblici posuda zapaženi su isključivo među ulomcima iz "jame", dok se u gornjim slojevima nisu pojavljivali. S jedne strane, s obzirom na mali istražen prostor, ova pojava može biti slučajna, ali s druge strane, prema stratigrafskoj poziciji "jame", dijelom ukopane u zdravicu, vjerovatnije je da se tim keramičkim oblicima smije pripisati određeno hronološko značenje. Na osnovu toga će biti posebno naglašeno da potječu iz "jame", odnosno da ih u gornjim slojevima nema. Takođe je potrebno naglasiti, da je u gornjem sloju, približno do dubine od 0,70-0,80 m, nađen relativno mali broj ulomaka keramike, od kojih neki, možda, potječu i od urni iz nekropole otkrivene 1971. godine¹ u neposrednoj blizini, jer je nalazač, navodno, razbacao dio ulomaka po okolnoj površini. Uslijed toga, ulomci keramike iz gornjeg sloja ne mogu imati veće značenje za hronološko opredjeljenje ukupnog keramičkog materijala iz sonde IV, te je kao gornja granica neporemećenih slojeva uzeta dubina od 0,75 m.

Među oblicima posuda zastupljene su uobičajene vrste: zdjele, lonci, urne-amfore, šolje i male posudice, poklopci, raznovrsne drške. Zdjele i lonci su najbrojniji.

Zdjele

Tip I – konične (7 ulomaka oksidaciono, 3 redukciono pečena), 4 u gornjem, poremećenom sloju, 6 ulomaka na dub. od 0,75-1,70 m (Tab.1,1);

Tip 2 – pliće zaobljeno-konične (2 oksidaciono, 7 redukciono pečeni), počev od 0,75 – 2,20 m (T.1,2);

Tip 3 – dublje, zaobljene (jedan ulomak sa horizontalnim udubljenjem ispod oboda; 4 oksidaciono i isto toliko redukciono pečeni), takođe od 0,75 – 2,20 m (Tab.1,3);

Tip 4 – pliće, zaobljene sa horizontalnom drškom tipa Tab.4,26. (2 oksidaciono, tri redukciono pečena ulomka), u "jami", od 2,90-310m (Tab.1,4);

Tip 5 – zaobljene, unutra uvučenog oboda, (samo jedan oksidaciono pečeni ulomak) u "jami", na 2, 62 m (Tab.1,5);

Tip 6 – malo izvijenog oboda, ugnutog vrata, uz njih su vezane drške tipa Tab.1-4 (9 oksidaciono, 18 redukciono pečeni ulomaka, dva glačane površine) na dubini od 0,90 - 2,60 m (Tab.1,6);

Tip 7 – cilindričnog ili malo konkavnog vrata, naglašenog prelaza vrata u rame, (2 oksidaciono, 9 redukciono pečeni ulomaka, jedan sa tragom vertikalne drške, jedan slabo glačan), javljaju se od 0,75 – 1,95, a glačani primjerak na 2 m (Tab.1,7-8);

¹ Raunig 1980/81, 141-162.

Tip 8 – malo suženog oboda, zaobljenog ramena, uz njih su vezane horizontalne drške tipa T.4,19 i 20, neprobušene, potkovičaste drške tipa Tab.4,29. i dugmetasta ispupčenja tipa Tab.4,30. (6 oksidaciono, 6 redukciono pečenih ulomaka), iz “jame”, na dubini od 2,55 – 3 m, (Tab.1,9);

Tip 9 – malo izvijenog, spolja malo zadebljanog oboda (3 oksidaciono, 7 redukciono pečenih), 6 slabo glačane površine i uz ove zdjele vezane su drške tipa Tab.4,19.20, horizontalne neprobušene drške tipa Tab.4,27. i dugmetasta ispupčenja tipa Tab.4,30; iz “jame”, od 2,62 – 3,21 m (Tab.1,10; 3,13);

Tip 10 – malo izvijenog oboda, zaobljeno-bikoničnog tijela (5 oksidaciono, 12 redukciono pečenih ulomaka), 6 ulomaka sa drškom tipa Tab.4,1-4, zastupljena srazmjerno ravnomjerno od 1,05 – 3,20 m (Tab.3,9); tri bojena ulomka nađena su u “jami” (Tab.5,1-3);

Tip 11 – ulomak bikonične zdjele ravno odsječenog oboda, potječe iz “jame” sa dubine od 3,10 m (Tab.3,10).

Loptaste posude

Tip 12 – izrazito loptastog tijela, istanjenog, zaobljenog ili spolja zadebljanog oboda

(4 oksidaciono, 4 redukciono pečena ulomka), jedan probušen ispod oboda, jedan s dugmetastim ispupčenjem tipa Tab.4,30; sporadično od 1,05 do 2,60 m (Tab.1,11.12),

Tip 13 – samo dva ulomka izvijenog, istanjenog oboda (1 oksidaciono, drugi redukciono pečeni), jedan sa dugmetastim ispupčenjem tipa Tab.4,30. na dubinama od 2,02 i 2,62 m (Tab.1,13);

Tip 14 – zaobljene, malo zadebljane ili ravno odsječene ivice oboda (5 oksidaciono, 14 redukciono pečenih ulomaka), jedan ulomak gotovo kvadratnog presjeka oboda i sa horizontalnom nalijepljenom trakom, jedan s okruglim i jedan s ovalnim ispupčenjem, jedan s potkovičastom, narezanom drškom, dva ulomka glačane površine; javljaju se od 1,10 – 2,60 m, dva ulomka iz “jame” sa dubine 3,12 m (Tab.1,14.15; 2,1);

Tip 15 – ravno odsječenog oboda, cilindričnog vrata, vjerovatno loptastog tijela (2 oksidaciono, 1 redukciono pečeni ulomak), jedan s kružnim otvorom na ramenu, jedan slabo glačan; sva tri na dubini 2,55-2,62 m (Tab.2,10).

Loptasti lonci

Tip 16 – malo izvijenog oboda, ravno odsječene ili zaobljene ivice (10 oksidaciono, 10 redukciono pečenih ulomaka), 7 primjeraka ima nalijepljenu horizontalnu traku, jedan ulomak s vertikalnom drškom tipa Tab.4,6. dosta ravnomjerno zastupljeni od 1,25 do 3,20 m (Tab.2,2);

Tip 17 – sličan prethodnom sa “šiljastom” ivicom oboda, jedan ulomak s jednom facetom na unutrašnjoj strani (7 oksidaciono, 7 redukciono pečenih ulomaka), 2 sa nalijepljenom horizontalnom trakom, jedan glačane površine; javljaju se ravnomjerno od 1,95 do 3,20 m (Tab.2,3.4).

Bačvasti lonci

Tip 18 – izvijenog, malo istanjenog oboda (44 oksidaciono, 49 redukciono pečenih ulomaka), 5 ulomaka slabo glačane površine, 4 sa horizontalnim (tipa Tab.4,20.21.26), po jedan s potkovičastom (Tab.4,29) i s tragom vertikalne drške, 8 ulomaka sa nalijepljenom trakom; javljaju se ravnomjerno od 105-3,10 m (Tab.2,5.6);

Tip 19 – neprofilisanog oboda, (62 oksidaciono, 35 redukciono pečenih ulomaka) 5 ulomaka sa horizontalnim drškama tipa Tab.4,20.26. jedan sa dugmetastim ispupčenjem tipa Tab.4,30. te 49 ulomaka sa nalijepljenim trakama s otiscima prsta ili nokta; dva ulomka su slabo glačana; javljaju se ravnomjerno od 0,75m do zdravice (Tab.2,8.9).

Zaobljeno-konični lonci

Tip 20 – neprofilisanog oboda (25 oksidaciono, 12 redukciono pečenih ulomaka), sa vertikalnim drškama: 3 sa “petljastom” tipa Tab.4,19. jedan, možda sa drškom tipa Tab.4,10. i dva s tragom drške tipa Tab.4,6. zatim s ispupčenjima: 4 sa dugmetastim tipa Tab.4,30. i 2 s koničnim ispupčenjem, te 7 sa plastičnim trakama s otiscima prsta ili nokta; javljaju se relativno brojno od 1,30 m do zdravice (Tab.2,7).

Urne-amfore

Tip 21 – više-manje izvijenog oboda, koničnog, visokog vrata, blago naglašenog prelaza vrata u rame, zaobljenog trbuha (14 oksidaciono, 17 redukciono pečenih ulomaka), sačuvani dijelovi 3 vertikalne drške tipa Tab.4,14. i 6 neprobušenih drški tipa Tab.4,27; ulomci jedne posude sa vertikalnom drškom bili su prebojeni crnom bojom, a dva primjerka ukrašena su bojenim ornamentima (Tab.5,9-10); zastupljene su ravnomjerno od 0,90 – 3,20 m (Tab.3,1 – idealna grafička rekonstrukcija oblika na osnovu ulomaka od različitih posuda);

Tip 22 – izvijenog, unutra facetiranog oboda (2 oksidaciono pečena ulomka); jedan primjerak potječe iz gornjih slojeva do 0,70 m, a drugi s dubine od 2 m (Tab.2,11).

Amforice

Tip 23 – izvijenog oboda, zaobljenog tijela (12 oksidaciono, 14 redukciono pečenih ulomaka), tri ulomka s vertikalnom drškom tipa Tab.4,6.7.8.

jedan s dvije drške tipa Tab.4,13; jedan ulomak slabo glačan, 4 ulomka sa bojenim ornamentima (Tab.5.7.11-13); javljaju se ravnomjerno od 1,25 – 3,21m (Tab.3,2).

Šolje

Tip 24 – malo izvijenog, zaobljenog oboda (7 oksidaciono, 2 redukci-ono pečena ulomka), sa vertikalnom drškom tipa Tab.4,1; jedan primjerek sa bojenim ornamentom iz “jame” sa dub.3,20 m (Tab.5,4); sporadično zastupljene od 1,30-3,20 m (Tab.3,6,7).

Različite posude

Uglavnom se javljaju pojedinačno ili najviše do tri ulomka: kao što su oni od posuda s “ovratnikom” za oslonac poklopca, jedan na dub. od 1,23 m i dva iz “jame” sa dub. 2,78 i 3,20 m (Tab.3,11); zatim ulomci sa siskom za izlivanje, jedan na 2,35 m, drugi iz “jame” na 3 m dubine (Tab.3,12). Najzad, ulomci od tri čaše iz “jame” sa dub. 2,90-3,10m (Tab.3,4.5.8).

Poklopci

Repertoar keramičkih posuda završava nekoliko tipova poklopaca, od kojih je najbrojnije zastupljen tip Tab.3,14. sa 11 ulomaka (svi oksidaciono pečeni). Na jednom je sačuvana drška, 4 ulomka u slojevima od 1,40-2 m, a ostali u “jami”, na dub. od 2,67 – 3,10 m. Sa 4 ulomka (oksidaciono pečeni) zastupljen je slijedeći tip, jedan ulomak s tragom drške, svi na dub. od 1,90-2,80 m (Tab.3,15). Preostala tri tipa su zastupljena sa po jednim ulomkom, u obliku kružne ploče sa tragom drške na gornjoj površini (Tab.3,16) sa dub.od 1,90 m, mali ulomak sa tragom vertikalne drške sa strane (Tab.3,18) nađen je na dub.od 2 m, a ulomak sa drškom uz ivicu gornje površine, potječe sa dub.2,60 m (Tab.3,17).

Dna posuda

Dna su uglavnom ravna, eventualno malo naglašene ivice, ponekad na donjem dijelu posude, vjerovatno kod nekih tipova zdjela, nalazi se horizontalna, rjeđe vertikalna drška, a zastupljena su ravnomjerno kroz čitav sloj (Tab.3,19-21).

Drške

Drške posuda su veoma brojno zastupljene: vertikalne na 151 ulomku, horizontalne na 142, a neprobušene na 32, dok se dugmetasta, kružno-zaravnjena i konična ispupčenja pojavljuju na 34 ulomka. U okviru svake od spomenutih grupa mogu se izdvojiti tipovi zastupljeni u većem

ili manjem broju primjeraka, dok se neki javljaju samo pojedinačno. Za neke oblike drški utvrđeno je da pripadaju određenim tipovima posuda. Tako su među vertikalnim drškama izdvojeni:

Tip 1 – “visoke” drške ovalnog presjeka, uzdignute iznad oboda (15 oksidaciono, 20 redukciono pečenih ulomaka), 4 drške s jednim, 5 sa dva, a jedna ima gore dva i dolje jedno konično ispupčenje (Tab.4,2), na jednoj oštećena životinjska protoma kod koje je nemoguće odrediti vrstu životinje⁵ (Tab.4,3); tri drške su slabo glačane, a trag drške je sačuvan na jednoj posudi (Tab.5,4); ove drške su vezane uz zdjele tipa Tab.1,6.7. i 9, kao i uz šolje tipa Tab.3,6-7; javljaju se od 1,10 m do zdravice (Tab.4,1-5);

Tip 2 – manje-više ovalnog presjeka, na zidu posude (11 oksidaciono, 7 redukciono pečenih), nije bilo moguće utvrditi kojem tipu posuda pripadaju; javljaju se od 1,10-2,78 m (Tab.4,6);

Tip 3 – ovalnog presjeka, na donjem kraju proširena s obje strane kratkom nalijepljenom trakom, na zidu posuda (8 oksidaciono, 2 redukciono pečene), jedna fragmentovana drška ovog tipa pripada amforici tipa Tab.3,2; javljaju se od 0,90 – 2,45 m (Tab.4,7);

Tip 4 – zaobljeno-pravougaonog presjeka, spolja uzdužno udubljena, na ramenu ili trbuhu posude (6 oksidaciono pečenih), jedna pripada amforici tipa Tab.3,2; javljaju se u “jami” od 2,62 – 3,00 m (Tab.4,8);

Tip 5 – ovalnog ili zaobljeno-pravougaonog presjeka (19 oksidaciono, 11 redukciono pečenih), 4 sa jednim, 2 sa dva konična ispupčenja na gornjem dijelu; nije bilo moguće utvrditi kojem tipu posuda pripadaju; jedna drška ovog tipa na poklopcu (Tab.3,14); javljaju se od 0,90 – 3 m (Tab.4,9.11);

Tip 6 – “prelomljene” drške, ovalnog presjeka (5 oksidaciono, 7 redukciono pečenih), 1 sa jednim, 2 sa dva konična ispupčenja; jedan ulomak možda pripada zaobljeno koničnom loncu tipa Tab.2,7; uglavnom na dub. od 2 – 3,2 m, tako da većina ulomaka potječe iz “jame” (Tab.4,10);

Tip 7 – približno kružnog presjeka, donekle slična daleko starijim tzv.”X” drškama (8 oksidaciono, 13 redukciono pečenih), vezanim na rame ili trbuh posude; Na jednoj konično ispupčenje, na dvije nalijepljene trake; jedna na posudici tipa Tab.3,3; zastupljene dosta ravnomjerno od 1,10 m do zdravice (Tab.4,18);

Tip 8 – “koljenaste”, izduženo-ovalnog presjeka (4 oksidaciono, 3 redukciono pečene), jedna sa nalijepljenim trakama s obje strane gornjeg dijela; pripadaju amforicama tipa Tab.3,2; iz “jame” sa dubine 2,78-3,20 m (Tab.4,13),

Tip 9 – “petljaste” drške, nepravilnog presjeka (3 oksidaciono, 2 redukciono pečene); pripadaju loncima tipa Tab.2,7; zastupljene u “jami” od 2,62-3 m (Tab.4,19).

⁵ Raunig 2004, 31-32.

Preostale vertikalne drške javlju se u 1-3 primjerka i to: tri primjerka izduženo-ovalnog ili gotovo pravougaonog presjeka (1 oksidaciono, 2 redukciono pečena) od kojih jedna pripada jako bikoničnom obliku posude, jedna ima nalijepljene trake s obje strane gornjeg dijela; sve tri iz "jame", dva sa 2,62 m a jedan sa 3 m dub.(Tab.4,12). Slijedi ulomak velike drške izduženo-ovalnog presjeka (redukciono) s ostacima crne boje na spoljnoj površini; po fakturi i boji odgovara ulomcima jedne amfore; iz "jame" na dubini 3 m (Tab.4,14), zatim ulomak drške s okruglom pločicom za oslonac palca na gornjoj strani (oksidaciono) sa dubine 2 m (Tab.4,15) i najzad drška zaobljeno pravougaonog presjeka s uzdužnim rebrom na spoljnoj strani, iz "jame", sa dubine 3,10 m (Tab.4,16).

Horizontalne drške zastupljene su sa tri tipa, od kojih je najbrojniji:

Tip 1 – ovalnog ili kružnog presjeka (51 oksidaciono, 19 redukciono pečeni), 22 drške ukomponovane u nalijepljenu traku s otiscima prsta ili nokta, na 4 primjerka su krajevi trake polukružno povijeni iznad ili ispod krajeva drške, jedan primjerak je slabo glačan; drške se nalaze većinom na najvećem obimu posude; pripadaju loncima tipa Tab.2,6.8.9; ravnomjerno su zastupljene od 1,25-3,10 m (Tab.4,20.21);

Tip 2 – približno zaobljeno-pravougaonog presjeka (36 oksidaciono, 16 redukciono pečeni), kod 18 primjeraka drška je ukomponovana u nalijepljenu traku s otiscima prsta ili nokta, 11 drški spolja uzdužno udubljeno, tri primjerka slabo glačana; ove drške su vezane za zdjele tipa Tab.1,4.9.10. i lonce tipa Tab.2,8.9; zastupljene ravnomjerno od površine do 3,10 m (Tab.4,24-26),

Tip 3 – zaobljeno-pravougaonog, rjeđe ovalnog presjeka (7 oksidaciono, 12 redukciono pečeni), 9 sa jezičastim (Tab.1,9) i 9 sa kružnim, u sredini udubljenim proširenjima krajeva, 1 sa koničnim ispupčenjima, ponekad uzdužno udubljenim, jedna slabo glačana; po dvije su vezane za zdjele tipa Tab.1,9.10. a po jedna za lonce tipa Tab.2,5.6; javljaju se ravnomjerno od 1,32 m do zdravice (Tab.4,22).

Poseban tip predstavlja mali ulomak horizontalne drške nejasnog ukupnog oblika, kružnog presjeka, savijen gotovo pod pravim uglom u odnosu na zid posude, sa dubine 1,95 m (Tab.4,23).

Neprobušene drške se javljaju u znatno manjem ukupnom broju primjeraka, takođe sa tri tipa:

Tip 1 – horizontalne, malo uzdignutih krajeva (5 oksidaciono, 7 redukciono pečeni)

jedan primjerak na zdjeli tipa Tab.1,10. a 6 na ulomcima amfora tipa Tab.2,1; zastupljene ravnomjerno od 1,25 – 2,90 m (Tab.4,27),

Tip 2 – horizontalne, ovalno ili pravougaono zaravnjene (8 oksidaciono, 6 redukciono pečeni), dužine 2 – 6 cm; zastupljene od 1,25 – 3,20 m (Tab.4,28),

Tip 3 - potkovičaste (4 oksidaciono, 2 redukciono pečene); dvije sa poprečnim urezima; jedna na zdjeli tipa Tab.1,9; na loptastoj posudi tipa Tab.1,12, na loptastom loncu tipa Tab.1,14.15. i loncu tipa Tab.2,6; nalazene su sporadično od 2,20-3,10 m (Tab.4,29).

Otvoreno je pitanje da li se razna ispupčenja na zidovima posuda mogu smatrati drškama, mada je njihova svrha u suštini imala sličnu funkciju, kao što je i svrha ispupčenja, naročito na vertikalnim drškama očigledno služila tome, da drška ne klizi u ruci. Ispupčenja se pojavljuju kao: kružna dugmetasta, u sredini udubljena (15 primjeraka) javljaju se na zdjelama tipa Tab.3,13; na loptastoj posudi tipa Tab.1,11. i loncima tipa Tab.2,8.9; zastupljena su od 0,90-3,20 m (Tab.4,30); okrugla zaravnjena ispupčenja (11 ulomaka) nalaze se na zdjelama tipa Tab.1,9.10; loptastim posudama Tab.2,1; bačvastim loncima tipa Tab.2,8.9. i zaobljeno-koničnim loncima tipa Tab.2,7; javljaju su od 0,90-2,90 m; najzad konična ispupčenja (8 primjeraka na zidu posuda, te veći broj na drškama o čemu je naprijed bilo riječi), u jednom slučaju na ulomku posudice nejasnog oblika i jednom na loncu tipa Tab.2,7; nađena sporadično na dubini od 1,25-310 m.

Ornamenti

Na ulomcima keramike iz sonde IV na "Gradini" ukrašavanje je ograničeno pretežno na apliciranje traka na zidovima posuda. Druga tehnika ukrašavanja, nanošenjem linija crne ili, rjeđe, smeđe boje na crveno ili oker pečene zidove posuda, zastupljena je na ukupno 16 ulomaka. Tehnike udubljanja i urezivanja zastupljene su samo na po jednom vrlo malom ulomku.

Aplicirane trake mogu biti glatke (Tab.1,15;2,2), ukrašene otiscima prsta ili nokta (Tab.2,9), otiscima nekog predmeta ili poprečnim urezima (Tab.2,8), većinom teku horizontalno, najčešće neposredno ispod oboda ili na najvećem obimu posude. Ponekad je i ivica oboda ukrašena u istom maniru: urezima na ulomku lonca tipa Tab.2,7. ili naizmjeničnim udubljenjima (vjerovatno izvedenim pritiskom dva prsta) na jednom loptastom loncu tipa Tab.2,2. i na tri lonca tipa Tab.2,6.8.9; a ivica oboda jednog poklopca tipa Tab.3,15 je "nazubljena". Često je u apliciranu traku ukomponovana horizontalna, a samo jednom vertikalna drška. Ponekad je traka lučno povijena uz krajeve drške (o čemu je naprijed bilo govora), a na nekoliko ulomaka traka je bila povijena pod pravim uglom, dok je u jednom slučaju bila ukrštena. Trake se javljaju na dva ulomka zdjele tipa Tab.1,2. na jednom ulomku zdjele sa Tab.1,9. na jednom ulomku loptastog lonca kao na Tab.1,15. dosta često na posudama tipa Tab.2,2. na dva primjerka tipa Tab.2,3. a najbrojnije su zastupljene na ulomcima bačvastih lonaca tipa Tab.2,8-9, ponekad i na loncima tipa Tab.2,7.

Od drugih vrsta ukrasa sačuvan je dio od četiri međusobno povezane, na lijevo povijene nalijepljene trake, na malom ulomku posude (Tab.5,20) sa dubine 260 m. Za ovaj motiv se sa znatnim oprezom pretpostavlja da prikazuje stilizovanu predstavu ljudske ruke.⁶ Takođe je zanimljiv mali ulomak (Tab.5,19) sa dubine od 2,20 m sa apliciranim prikazom zmije, vjerovatno otrovnice.⁷ Na jednom malom ulomku, nađenom na dubini od 2,45 m, sačuvana je jedna horizontalna i tri vertikalne udubljene linije (Tab.5,17), a na drugom, sa dubine od 2,55 m, urezani, naspramni, šrafirani trouglovi, između kojih ostaje glatka cik-cak traka (Tab.5,18). Nađen je i jedan vrlo mali ulomak gnatia keramike, na dub. od 0,75m.

Bojeni ornamenti, kao što je već rečeno, sačuvani su na 16 ulomaka od kojih je 11 ulomaka opredijeljeno slijedećim posudama: tri zdjele tipa 10 (Tab.5,1-3), jedna šolja (Tab.5,4), dvije amfore tipa 21 (Tab.5,9,10), četiri amforice tipa 23 (Tab.5,7.11-13), dok 6 ulomaka ne posjeduje elemente za određivanje tipa posude. Ornamenti su izvedeni crnom bojom koja se otire, a samo ulomak na Tab.5,16. bojen je smeđom bojom, na crvenoj, crvenkasto-žuto ili oker pečenoj površini posude, koja je kod nekih primjeraka slabo glačana. Ukrasi se sastoje od kosih, vertikalnih ili horizontalnih linija, cik-cak linija, trouglova i šrafiranih trouglova, a na donjim dijelovima posuda javljaju se i talasaste linije, ponekad sa zrakasto raspoređenim crticama (Tab.5,1-16). Posebne ukrase donosi ulomak na Tab.5,15. koji, mada djelimično istrveni, ipak izlaze izvan okvira uobičajenog repertoara bojene ornamentike. S obzirom na fragmentarnost ornamenta, nejasno je da li se radi o čisto ornamentalnom motivu ili o nekoj stiliziranoj predstavi? Osim ulomka na Tab.5,5. koji potječe sa dub. od 2,34 m, svi ostali su iz "jame" koncentrisani nad zdravicom, od 2,78 – 3,20 m. Među bojene posude treba ubrojiti i ulomke jedne amfore tipa Tab.3,1. nađene na dubini od 3 m, sa ulomkom velike vertikalne drške (Tab.4,14), čija je čitava površina neravnomjerno prebojena crnom bojom.

Ostali objekti

Druge keramičke izrađevine, osim posuda, ograničene su na ulomak šestougaoanog pršljenka sa dubine od 0,90 m (Tab.5,22), jedan piramidalni (vis. 11 cm), sa dubine 2,62 m i dva konična gore probušena utega (vis.11 i 13 cm) sa dubine 2,78 m. Od metala, pored jednog komada željezne troske, nađen je i ulomak, vjerovatno željezne narukvice ili fibule, sa nanizanom bronzanom perlom sa dubine od 1,25 m (Tab.5,21). Od roga, čija je spoljna površina odeljana, izrađena je jedna motika ili budak sa dubine 2,55m (Tab.5,23), dok je među mnogobrojnim ulomcima životinjskih kostiju, koje su uslijed znatne količine vlage u zemlji bile u stanju

⁶ Raunig 2004, 27-29.

⁷ Isto 29-30.

raspadanja, zapaženo nekoliko ulomaka sa tragovima sječenja, ali nije bilo moguće izdvojiti ni jedan određeni koštani objekt. Najzad, od kamena je nađen ulomak ručnog žrvnja na dubini od 2,62 m.

Kulturno i hronološko mjesto naselja (?) na Gradini u Ripču

S obzirom na činjenicu da je iz rov-sonde IV poznat, takoreći, isključivo keramički materijal, kulturno-hronološko mjesto ovog naselja može se odrediti prvenstveno na osnovu odgovarajućih, datiranih keramičkih nalaza s istovremenih lokaliteta iz neposrednog susjedstva, odnosno iz Bihaćkog polja i, unekoliko sa šireg prostora regije Pounja.

Prostorno najbliži lokalitet je svakako nekropola željeznog doba, slučajno otkrivena na samoj Gradini, neposredno uz površinu rov-sonde IV (Plan 1), čiji su grobovi datirani u vrijeme od VIII v. do 35.g. st.e.⁸ Već letimično poređenje keramičkog materijala iz nekropole i iz rov-sonde IV, naročito urni-amfora (Tab.3,1) i amforica (Tab.3,2) pokazuje da su sličnosti više genetske prirode, a značajnu razliku u tom smislu, pored samog oblika, predstavljaju vrpčasti i urezani ornamenti na urnama-amforama i amforicama iz nekropole, kakvih nema na ulomcima ovog tipa posuda iz rov-sonde IV. Jedini ulomak s odgovarajućim urezanim ornamentima iz sonde (Tab.5,18), nema nikakvog značaja za komparaciju, jer je unutar prostora sonde mogao dospjeti sasvim slučajno upravo zbog neposredne blizine nekropole (čak i u toku iskopavanja rov-sonde). Takođe, samo genetsku vezu između bojene amforice nađene na nekropoli⁹ i bojениh amforica iz rov-sonde IV, potvrđuju razlike u izvođenju bojениh ornamenta, koji su na amforici iz nekropole prethodno urezani, a zatim su obojene čitave površine, dok su svi ornamenti na bojениm posudama iz sonde izvedeni samo linijama.

Na preostale tri japodske nekropole u Bihaćkom polju – Jezerine, Ribić i Golubić – u dobro datiranom keramičkom materijalu mogu se naći brojne analogije za keramiku iz rov-sonde IV na Gradini u Ripču. U istraživanom sojeničkom naselju na Uni u samom Ripču, kao i na gradinskim naseljima po obodu Bihaćkog polja, ali i na regiji Pounja, takođe među keramičkim materijalom ima nekih analogija za oblike posuda ili pojedine elemente na keramici iz rov-sonde IV.

Osnovnu karakteristiku materijala iz stratigrafski najstarijeg sloja u rov-sondi IV, iz “jame”, predstavljaju fragmenti posuda sa bojениm ukrasima (Tab.5,1-16). Keramika sa bojениm ornamentima, naročito amforice

⁸ Raunig 1980/81, 147-151.

⁹ Isto 151, Tab.3,18.

s jednom ili dvije drške, kojima po obliku odgovaraju ulomci na Tab.5,11-13. i gotovo identično bojene, iz nekropola Jezerine i Ribić, pripada najvećim brojem primjeraka fazi III ovih nekropola, a samo sporadično se takav ukras javlja u fazi II i fazi IV.¹⁰ I u sojeničkom naselju na Otokama u Ripču nađeni su ulomci posuda ukrašenih bojom na sličan način.¹¹ Za bojom ornamentirane ulomke iz rov-sonde IV posebno je značajno da ovaj način ukrašavanja nije bio karakterističan samo za amforice, već i za druge oblike posuda: zdjele, šolje, amfore (Tab.5,1-4.5.9.10). Kao što je već navedeno, ulomci bojanih posuda nađeni su svi u "jami", na dubini od 2,78-3,20 m, s izuzetkom stratigrafski najmlađeg primjerka (Tab.5,5), sa dub. 2,30 m. S obzirom na to da bojani ornament predstavlja element najbrojnije zastupljen u fazi III nekropola Jezerine i Ribić,¹² čini se, da bi vrijeme trajanja faze III, tj. vrijeme između 360-250. g. st.e., trebalo smatrati za vrijeme osnivanja pretpostavljenog naselja na Gradini u Ripču. Uz to, s obzirom na činjenicu, da je isti element karakterističan za japodske nekropole u dolini Une, neće biti pogrešno, ako i ovo naselje pripišemo Japodima, čemu u prilog govori i teritorijalna blizina ovih lokaliteta, ali i drugi keramički elementi.

Ostali keramički tipovi i detalji, koji se javljaju u najdubljim sedimentima rov-sonde IV, bez obzira da li su ograničeni samo na prostor "jame", ili se javljaju i u mlađim slojevima, vežu se takođe za materijal sa japodskih lokaliteta. Tako zdjele tipa Tab.1,5. odgovaraju sličnim zdjelama sa gradinskog naselja Kekića Glavica, gdje se javljaju u većem broju u slojevima, koji odgovaraju periodu mlađeg željeznog doba.¹³ Na jednoj zdjeli tipa Tab.1,10. i na nekim ulomcima amfora tipa Tab.3,1. nalazi se neprobušena drška uzdignutih krajeva, kakva je poznata i na urnama sa japodskih nekropola iz faze II i III, ali se javljaju i kasnije, a Marić naglašava da predstavljaju: "lokalnu karakteristiku".¹⁴ Drške ovog tipa poznate su i u sojeničkom naselju na Otokama u Ripču.¹⁵ Dugmetasta, u sredini udubljena ispupčenja (Tab.4,30) sa zdjele tipa Tab.3,13. lonca tipa Tab.2,7. i posude tipa Tab.2,10. a većina primjeraka potječe iz "jame", na japodskim nekropolama u dolini Une, takođe su karakteristična za fazu III.¹⁶ I u sojeničkom naselju u Ripču vezana su uz neke tipove lonaca.¹⁷ Slična, kružna, ali zaravnjena ispupčenja vezana uglavnom za zdjele tipa Tab.1,9-10. lonce tipa Tab. 2,5.6.7. javljaju se kroz sve

¹⁰ Marić 1968, 18; sl.2; Tab.2,25;Tab.2,74;3,117b;4,140; Radimsky 1893, grobovi: 38,59,114,152,167,186,213,135,309,340,486; Tab.4,10.12; 45,1.4.5.7.8.9.

¹¹ Radimsky 1897, 58; Tab.35, 279.

¹² Marić 1968, 18-19.

¹³ Čović 1962, 48 (C5).

¹⁴ Marić 1968, 15.

¹⁵ Radimsky 1897, 57; Tab.35, 291.

¹⁶ Marić 1968, 19.

¹⁷ Radimsky 1897, 54; Tab.29, 179.

sedimente na Gradini. Lonac sa "prelomljenom" drškom, sličan loncima tipa Tab.2,7. potječe iz groba 174 na Jezerinama, datiran u fazu II/III,¹⁸ a jedan sličan lonac je iz sojoničkog naselja na Otokama u Ripču, gdje su nađeni i ulomci "prelomljenih" drški.¹⁹ Na Gradini se ovi lonci javljaju kroz sve slojeve, ali većina potječe "jame". Jednom od primjeraka sa zdravice vjerovatno pripada "prelomljena" drška tipa Tab.4,10. nađena takođe na zdravici, veoma slična drški na jezerinskom loncu. U rov-sondi IV samo dva primjerka ovih drški potječu sa dubine od 2 m, dok 10 potječe iz "jame". Međutim, na gradinskom naselju Kekića Glavica, drške vrlo sličnog tipa javljaju se u sloju datiranom u I v.n.e.²⁰ Uz ove lonce vezane su i tri od ukupno pet "petljastih" drški (Tab.2,7), od kojih su 4 iz "jame" a samo jedna sa dubine od 1,50 m. Lonac istog tipa takođe sa "petljastom" drškom slučajno je nađen u Golubiću,²¹ jedna drška na Jezerinama van groba,²² zatim u sojoničkom naselju na Otokama u Ripču,²³ a jedna mala drška ovog tipa potječe sa Kekića Glavice sa dubine 0,84 m,²⁴ što bi odgovaralo približno kraju stare ili samom početku naše ere. Prema situaciji na Gradini u Ripču i prema spomenutom jezerinskom grobu, čini se da su ovi lonci sa obje vrste drški karakteristični za IV-III v.st.e., ali da su bili u upotrebi do kraja stare ere.

Ulomci urni-amfora tipa Tab.3,1. najbrojnije su zastupljeni u "jami", zatim se njihov broj postepeno smanjuje do dub.od 1,60 m, a u gornjim slojevima pojavljuju se sasvim sporadično. Ovaj tip, koji svoje porijeklo vuče iz kulture polja s urnama kasnog bronzanog doba, predstavlja vodeći oblik urni, u toku faza II – IV, a javlja se pojedinačno i u fazi Va, na sve četiri japodske nekropole u dolini Une.²⁵ Ovdje treba spomenuti da su ulomci jedne urne-amfore iz rov-sonde IV bili premazani crnom bojom, kao i urna iz groba 5 iz nekropole na "Gradini" u Ripču.²⁶ Kako izgleda, prema sačuvanim ulomcima iz rov-sonde IV, uglavnom su zastupljeni mlađi oblici ovih posuda s izvjesnim "omekšavanjem" profila, a postepeno smanjivanje broja ulomaka u gornjim slojevima odgovara situaciji na nekropolama. Na Kekića Glavici sličan tip urni-amfora sporadično je zastupljen već od dub.2,80 m, a predstavlja jedan od vodećih tipova posuda na dub. između 1,50-0,90m, što približno odgovara mlađem željeznom

¹⁸ Marić nap.145; Tab.4,135b.

¹⁹ Radimsky 1897, 53; Tab.27, 157; 33, 254,255.

²⁰ Čović 1962, 47-48;Tab.2,B5,Tab.1,12.

²¹ Radimsky 893,47;sl.19.

²² Radimsky 1893;Tab.49,6.

²³ Radimsky 1897, 54-55; Tab.33,259.

²⁴ Čović 1962,48 (C5); Tab.1,15.

²⁵ Marić 1968,14, 18, 24, 28; Raunig, 1980/81, 15-151.

²⁶ Raunig 1980,81, 150-151.

dobu.²⁷ Na Gradini u Ripču, uz ove urne-amfore vezane su neprobušene drške uzdignutih krajeva o kojima je bilo riječi naprijed.

U "jami" i u slojevima neposredno iznad "jame" zastupljeno je nekoliko tipova drški. Tako se od vertikalnih, drške tipa Tab.4,8. ne pojavljuju u slojevima iznad "jame", a jedna je vezana za amforicu. Slična drška se nalazi takođe na amforici iz jednog groba u Ribiću, datiranog u fazu IV.²⁸ Od tri drške tipa Tab.4,12. samo jedna je vezana uz neku zaobljeno-bikoničnu posudu, možda zdjelu tipa Tab.3,9. Ni za "koljenaste" drške tipa Tab.4,13. nije utvrđen tip posude, mada se čini da bi mogle pripadati amforicama.

Horizontalne drške tipa Tab.4,20. predstavljaju najbrojnije zastupljene drške u rov-sondi IV, kroz sve slojeve, sa nešto više primjeraka u "jami", a vezane su uz lonce tipa Tab.2,6-9. One se javljaju i na donjem dijelu posuda, koje predstavljaju vjerovatno neke vrste zdjela (Tab.3,19). Na japodskim nekropolama ovakve drške se relativno rijetko javljaju, a vezane su za zaobljeno-konične zdjele faze Vb i VI,²⁹ dok su na Kekića Glavici brojne, pojavljuju se spordično od dub. 2,70m, a stalno su zastupljene približno od 2,10m do površine, mada su vezane uz druge vrste posuda.³⁰ Za drške tipa Tab.4,25. takođe nešto brojnije u "jami", nije utvrđeno kojem tipu posuda pripadaju, mada je najvjerovatnije da su vezane uz neki tip lonaca. Brojnim primjercima je u "jami" zastupljen tip Tab.4,26. vezan uz zdjele tipa Tab.1,4.9-10, zatim za lonce tipa Tab. 2,6-7. Horizontalne drške tipa Tab.1,9;4,22. sve potječu iz "jame" osim jednog primjerka, a vezane su za zdjele tipa Tab.1,9-10. i lonce tipa Tab.2,5-6.

O tipu neprobušenih drški uzdignutih krajeva već je bilo govora (Tab.4,27). U "jami" su nađena 4, od ukupno 6 ulomaka sa potkovičastim drškama tipa Tab.4,29. koje su vezane za zdjele tipa Tab.1,9. loptaste lonce tipa Tab.1,14;2,2. i lonce tipa Tab.2,6.

Time bi bili iscrpljeni keramički oblici koji se najvećim brojem primjeraka javljaju u "jami".

Zdjele tipa Tab.1,6. uz koje su vezane drške tipa Tab.4,1-4. javljaju se počev od gornjih slojeva "jame" do 0,90 m. Isti tip zdjela poznat je sa Kekića Glavice, gdje je stalno zastupljen u najstarijim slojevima, ali se sporadično javlja i u slojevima, koji približno odgovaraju I v. st.e., a jednu, zaobljenog dna, donosi Radimsky iz sojeničkog naselja na Otokama u Ripču.³¹ Ulomci zdjela tipa Tab.3,9 srazmjerno ravnomjerno su raspoređeni kroz sve slojeve, počev od "jame". Najsličnije su im zdjele sa Kekića Glavice, označene kao tip 3d, koje se javljaju u slojevima nešto prije sloje-

²⁷ Čović 1962, 45; Tab.1, 9b.

²⁸ Marić 1968; Tab.8,28.

²⁹ Isto Tab.12,20;16,53.

³⁰ Čović 1962, 48; Tab.2, C2.

³¹ Čović 1962, 44; Sl.2 (5a); Radimsky 1897, 54; Tab.28, 164.

va koji pripadaju I.v.n.e.³² I ovim zdjelama pripadaju drške tipa Tab.4,1-4. koje se takođe u donjem dijelu "jame" javljaju sporadično, najbrojnije su u gornjim slojevima "jame" i slojevima neposredno iznad, da bi njihov broj znatno opao u najmlađim sedimentima. Donekle su drškama tipa Tab.4,1-4. slične neke drške sa Kekića Glavice (A6), a naročito ulomak drške sa dubine od 0,99 m, št bi približno odgovaralo kraju stare ere, sa dva konična ispupčenja (A9),³³ kakva se javljaju i na drškama sa Gradine u Ripču (Tab.4,2). Lonci (Tab.2,5-6) se javljaju prvi put u gornjim slojevima "jame", nabrojnije su zastupljeni između 2,60-1,95 m, a ima ih i u gornjim slojevima sve do dubine od oko 1 m. Slični bačvasti lonci malo izvijenog oboda, bez drški, upotrjebljeni kao urne, u grobovima Bihačkog polja, javljaju se krajem faze Va, a u upotrebi su do kraja sahranjivanja na japodskim nekropolama.³⁴ Na Kekića Glavici su takođe brojnije zastupljeni u slojevima koji približno odgovaraju mlađem željeznom dobu, dok su lonci sličnog profila iz sojeničkog naselja na Otokama u Ripču, većinom sa vertikalnim ili potkovičastim drškama.³⁵

Bačvasti lonci (Tab.4,8-9), neprofilisanog oboda relativno ravnomjerno zastupljeni kroz sve slojeve rov-sonde IV, imaju analogije u loncima gotovo identičnog oblika i ukrasa, upotrijebljenim kao urne u grobovima 222 i 478 na Jezerinama u Pritoci, a datiranim u fazu Va (110-35.g.st.e.),³⁶ no prema zastupljenosti u "jami" na Gradini u Ripču, oni bi morali biti i stariji, barem u naseljima. Slična je situacija i s ulomcima posuda s "ovratnikom" za oslonac poklopca na unutrašnjoj strani ispod oboda, od kojih su dva primjerka nađena u "jami", dok su dvije posude s istim elementom, jedna iz groba 49 na Jezerinama i druga iz groba 101 u Ribiću, datirane u fazu VI, odnosno u I v.n.e.³⁷ Sasvim je logično, da su ovakve posude za pripremu hrane u naseljima duže u upotrebi, a da se u grobovima pojavljuju samo izuzetno i, u ovom slučaju, znatno kasnije. Ulomci pet tipova poklopaca (Tab.3,14-18) pojavljuju se kroz sve slojeve osim najmlađih (iznad 1,40 m), a najbliže analogije potječu iz sojeničkog naselja na Otokama u Ripču.³⁸

U najmlađim slojevima rov-sonde IV pojavljuje se nekoliko oblika posuda, kakvih u starijim slojevima nema. To su, prije svega, konične, zaobljeno-konične i zaobljene zdjele tipa Tab.1,1-3. Mnoštvo zdjela sličnih oblika poznato je na nekropolama Jezerine, Ribić i Golubić iz grobova da-

³² Čović 1962, 44;sl.2 (3d), Tab.1, 3d.

³³ Isto 48, Tab.2, A6, A9.

³⁴ Marić 1968, 29, 38 ; Tab.10,17,29; 11,6; 21,25, 26.

³⁵ Čović 1962, 45 ; Sl.3 (6b); Tab.1,6b; Radimsky 1897, 52-53 ; Tab. 25,139; 26,153; 27,157; Čurčić 1908, Tab.5,8.

³⁶ Marić 1968,29; Tab.3,7; Tab.5, 190.

³⁷ Isto 38 ; Tab.6,20.22.35.

³⁸ Radimsky 54-55; Tab.29,188-189.197; 31,228-230. 232.

tiranih većinom u faze V i VI, odnosno u vrijeme između 110 g.st.e. do 110. g.n.e.³⁹ Konična zdjela (1a) sa Kekića Glavice potječe sa dub. od 0,99 m, odnosno neposredno prije početka naše ere, dok se zaobljeno-konične zdjele (2a) u većem broju pojavljuju u slojevima od približno 1,60-1 m (mada ih ima i u starijim i u mlađim slojevima), što uglavnom odgovara mlađem željeznom dobu.⁴⁰ Jednu manju koničnu i veću zaobljeno-koničnu zdjelu iz sojeničkog naselja u Ripču donosi V.Čurčić.⁴¹ Vjerovatno koničnim ili zaobljeno-koničnim zdjelama pripadaju ulomci dna sa horizontalnim ili vertikalnim drškama (Tab.3,19). Takve zdjele sa drškama iz nekropola potječu iz grobova faze V i VI.⁴² Za profilaciju kakvu pokazuju zdjele tipa Tab.1,7-8. koje takođe potječu iz mlađih slojeva, analogije pružaju dvije šolje iz grobova u Ribiću, datirane u fazu Va i VI.⁴³ Loptastim posudama (Tab.1,11-12) najbližnja je urna iz groba 105 u Ribiću, datiranog u fazu V-VI, dok posudama tipa Tab.1,15. po horizontalno odsječenom obodu, odgovara urna iz groba 96 iz faze VI.⁴⁴

Analizom keramičkih nalaza iz rov-sonde IV na Gradini u Ripču i komparacijom s odgovarajućim objektima iz japodskih nekropola u dolini Une, te iz sojeničkog naselja na Otokama u Ripču i gradinskog naselja na Kekića Glavici, dobijen je približan vremenski okvir u kome su sedimentirani slojevi otkriveni probnom sondom. Nesumnjivo je, da su najstariji slojevi (materijal iz "jame") sedimentirani u toku IV i prve polovine IIIv. st.e. Ovdje treba naglasiti da keramika iz rov-sonde IV ima srazmjerno malo komparacija u keramici slijedeće faze IV (250-110 g.st.e.), uslijed toga što je na nekropolama keramički materijal ove faze sačuvan u relativno malom broju oblika, dok onaj iz rov sonde IV pokazuje siguran kontinuitet. Za slijedeći period (na nekropolama faza Va i b – 110.g.st.e. do 10/20. n.e.) takođe ima dovoljno potvrda u keramici sa Gradine u Ripču. Mada se pojedini keramički ulomci iz rov-sonde IV mogu povezati s tipovima dokumentovanim u fazi VI (10/20-110.g.n.e.) na nekropolama, radi se o oblicima koji svoje korijene vuku iz prethodnog razvoja. Kako u rov-sondi IV na Gradini nije nađen ni jedan element koji bi se sa sigurnošću mogao pripisati periodu rimske okupacije ovih krajeva, čini se opravdanim razmišljanje da je ovaj lokalitet napušten u drugoj polovini I v.st.e., možda u vrijeme Oktavijanovih osvajanja u japodskoj zemlji 35.g.st.e., ili nešto malo kasnije. Već je napomenuto, da se i ostaci naselja na Gradini u Ripču mogu pripisati Japodima, kako zbog situiranosti unutar Bihačkog

³⁹ Marić 1968, 35,38; Tab.17,30; 18,24,45; 19,25,50; 20,51,52 id.; Raunig 1968, Tab.1,44; 2, 2-3; 3, 6.10; 4,14,26.

⁴⁰ Čović 1962, 43,58; Sl.1a,2a, Tab.1,2a.

⁴¹ Čurčić 1908, 156; Tab.5,1,26.

⁴² Marić 1962,35, 38 ; Tab.12,2; 16,53; 21,19.

⁴³ Isto Tab.8,24; 20,50.

⁴⁴ Isto 38; Tab.22,38; 19,9.

polja, tako i zbog srodnosti keramičkog materijala, kao osnovnog indikatora etničke pripadnosti, sa odgovarajućim materijalom iz neposredno susjednih japodskih nekropola i sojeničkog naselja na Otokama u Ripču. U odnosu na gradinsko naselje na Kekića Glavici kod Bosanske Krupe, kao što je već pokazano postoje izvjesne sličnosti i veze, ali se bez daljeg istraživanja i kompariranja materijala drugih gradinskih naselja Bihaćkog polja i šire regije Pounja, ne može za sada ništa više reći od onoga što je već utvrdio B.Čović u tom smislu.⁴⁵

Kako u Bosni i Hercegovini narodni naziv "Gradina" u ogromnoj većini slučajeva označava ostatke prahistorijskih naselja, izgleda da se i kod Gradine u Ripču radi o takvom naselju. S jedne strane neporemećeni sedimenti od preko dva metra debljine, a sa druge sadržaj nalaza, među kojima treba naglasiti poklopce, ulomak žrvnja, motiku ili budak od roga, što su objekti primjereni naselju, kako izgleda, potvrđuju da je rov-sondom IV otkriven trag naselja mlađeg željeznog doba. Međutim, mali istraženi prostor, te nejasan pravac pružanja pretpostavljenog bedema, kao i nerazjašnjeni odnos između slojeva u rov-sondi IV i površine gdje su otkriveni i znatno stariji grobovi (Plan 1), uslovljavaju određeni oprez u deklariranju ovog lokaliteta kao prahistorijskog naselja. Tek bi dalja sistematska istraživanja većeg prostora na ovom specifičnom lokalitetu mogla pružiti razjašnjenje spomenutih i dugih problema i pitanja.

Summary

Japodic settlement (?) 'Gradina' in Ripaç

Hill 'Gradina' is placed at the right side of river bank Una, closely to the centre of Ripaç village. Of the four test trenches, without any findings were trenches I-III, while the trench IV (5x1,5 m), North-South oriented, excavated to the subsoil on the depth of 3,32 m; gave prehistorically material that respond to findings from the settlement (Plan 1-2).

The impression is that fortification wall (?) of this hill-fort settlement (oriented NW-SE) have been cut. Levee of cracked stones, that represents the core of the fort-wall, is strongly cut on the north side, where the layer was solely filled by pottery fragments and animal bones. So it was assumed that there was a trash pit (or some ditch), buried into northern side of the wall on upper and into subsoil on lower side. Through the whole depth of the trench appeared lumps of burned earth (burned clay-house plaster). Some of those had very regular shape, dimension 15x15 cm, alike to burned bricks.

⁴⁵ Čović 1962, 55-56.

Only basis for the cultural and chronological determination of assumed settlement, are fragments of pottery, whose analysis and comparisons with corresponding objects from the Japodic necropolises of the Una valley, and pile dwelling settlements of Otoka and Ripač, and fort-hill settlement at Kekića Glavica, we have approximate time scope presented through the sediment layers in the test trench number IV. Undoubtedly seems, that the oldest layers (material from the pit, especially objects from the T.V, 1-16.) sediment during 4th and first half of the 3rd. Century B.C.

It has to be emphasize that pottery from the trench IV, have proportionally small comparison in pottery of the next phase IV(250-110 B.C.) because there aren't much forms from this phase preserved on necropolis, so the material from the trench IV positively shows permanence. For the next period (phase Va and b-110 B.C to 10/20. A.D. on necropolis) also there are enough correspondence with pottery from Gradina in Ripač.

Even though some pottery fragments from the trench IV can be related with a types documented in phase VI (10/20-110. A.D.), at necropolis, those are the forms with origins from the previous development. As in trench IV on Gradina, wasn't found any element, that surely could ascribe to the period of roman occupation, reflection seems acquit, that this site is abandoned during second half of 1st Century, maybe during Octavian's conquest of Iapods lands at 35 B.C., or after that. its has to be stressed that settlement remains from Gradina can be attributed to Japods, because it's position in Bihać field, but also by ceramic objects relation, as a main indicator of ethnic affiliation , in comparison with archaeological material from the neighbouring iapodic necropolis and pile dwelling settlement of Otoka and Ripač.

In regard to fort-hill settlement of Kekića Glavica near Bosanska Krupa, there are certain similarities and relations, but without further examination and material comparisons with other settlements from Bihac and Una region, we can't make more judgments. As in Bosnia and Herzegovina colloquial expression "Gradina" in a most cases, indicate remains of prehistorically settlements, as it seems that Gradina in Ripač is the same case. Unmoved sediments (over 2m thick) from one side, and contents of objects, as lids, fragment of millstone, hoe or pickaxe of horn, which are objects applicable for the settlement, on the other, justify that trace of an late iron age settlement is discovered by the test trench IV. However, small examine area and unclear direction of supposed fort-wall, as the unclear relation between layers in the trench IV and the surface where the graves from quite older period were discovered (Plan1), are causing certain caution in declaration of this site as a prehistoric site. Further systematic research of a larger scope of this area of this specific site, could offer us resolution of mentioned problems and questions.

Skraćénice

ANUBIH - Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo
ADBIH - Arheološko društvo Bosne i Hercegovine, Sarajevo

CBI - Centar za balkanološka ispitivanja, Sarajevo

GZM - Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo

ns. - nova serija

WMBH - Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegovina,
Wien

Literatura

Čović, B. 1962, Gradinsko naselje na Kekića Glavici. GZM ns. XVII, Sarajevo 1962, 42-61, T.I-IV.

Ćurčić, V. 1908, Prehistorička sojenica u Ripču kraj Bihaća. GZM XX, Sarajevo 1908, 149-179, T.I-VIII.

Marić, Z. 1968, Japodske nekropole u dolini Une. GZM ns. XXIII, Sarajevo 1968, 5-79, T.I-XXV, Tabela I-VII.

Radimský, V. 1893, Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća. GZM V, Sarajevo 1893.

1896, Die Gradina Čungar bei Cazin, WM BH IV, Wien 1896, 73-93.

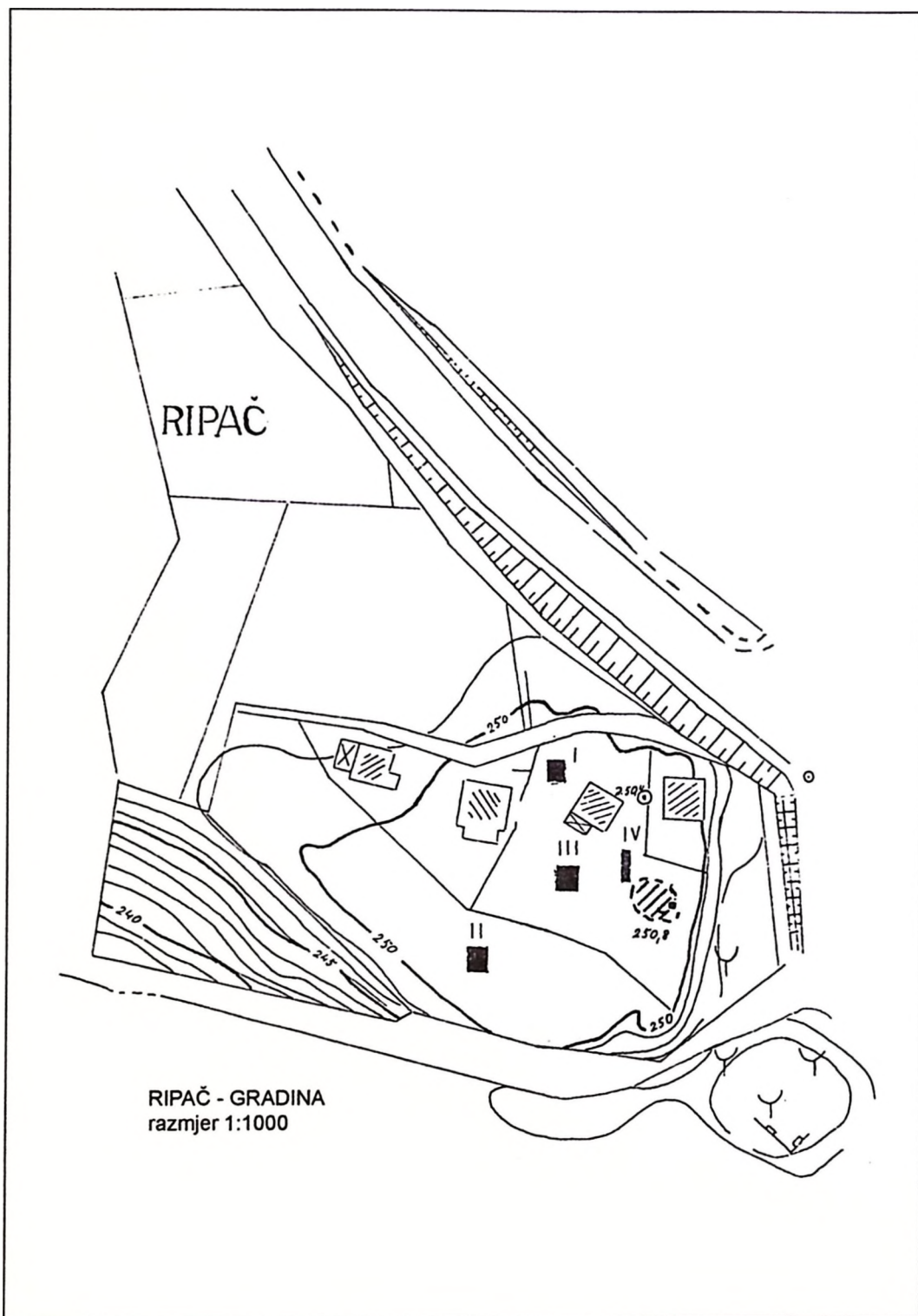
1897, Der prähistorische Pfahlbau von Ripač bei Bihać. WMBH V, 1897, 29-123, T.I-XLII.

Raunig, B. 1975, "Gradina" Ripač kod Bihaća – praistorijska nekropola i naselje, Arheološki pregled 17, Beograd 1975, 49-51.

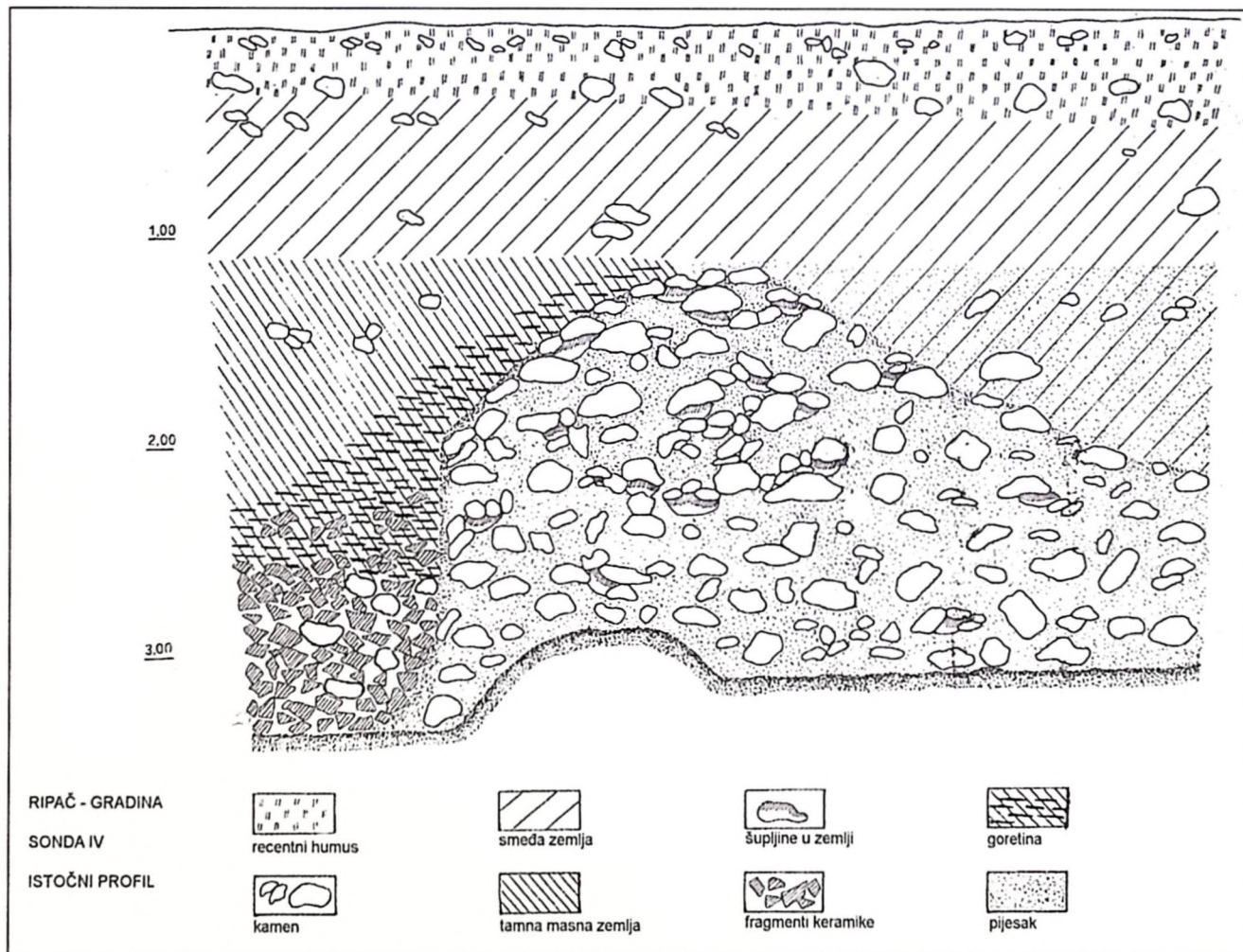
1981, Praistorijska nekropola na Gradini u selu Ripač. GZM ns. 35/36, Sarajevo 1980/81, 141-162.

1983, Neki manji neobjavljeni nalazi bronzanog doba zapadne Bosne. Zbornik ADBiH 1, Sarajevo 1983, 71-78.

2004, Umjetnost i religija prahistorijskih Japoda. ANUBIH, Djela knj. LXXXII, CBI knj.8, Sarajevo 2004.

Plan 1.

Plan 2.

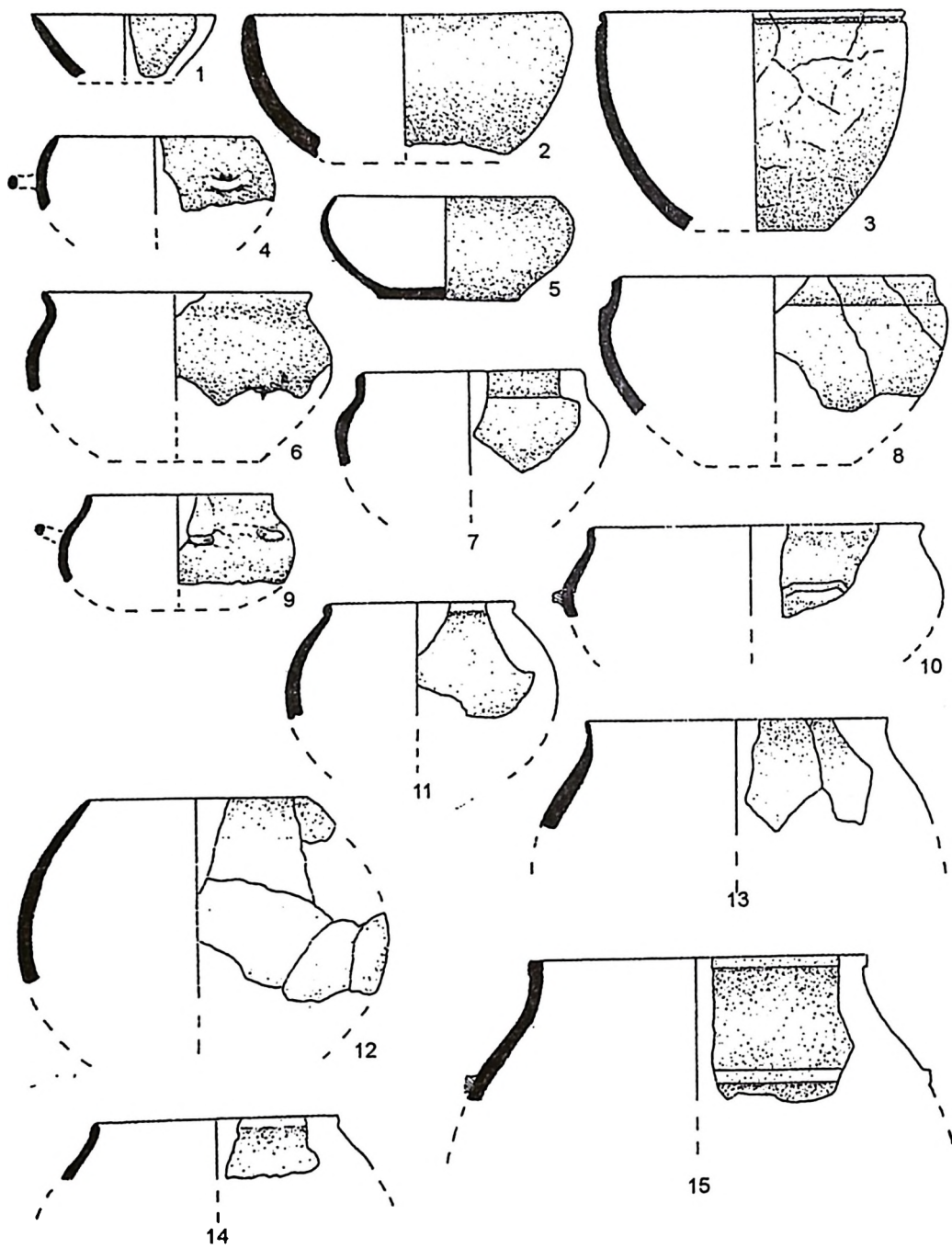

Tabla 1.

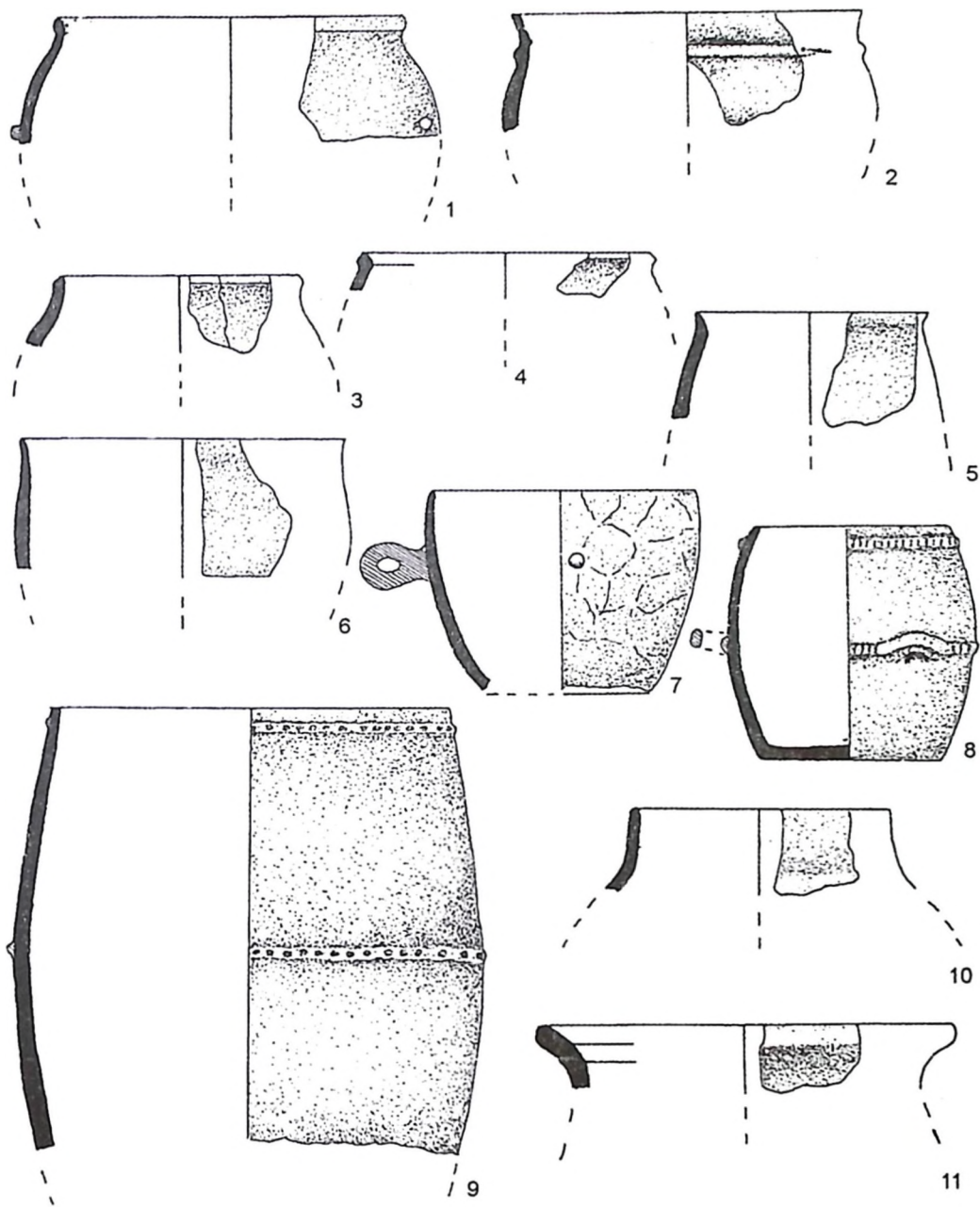

Tabla 2.

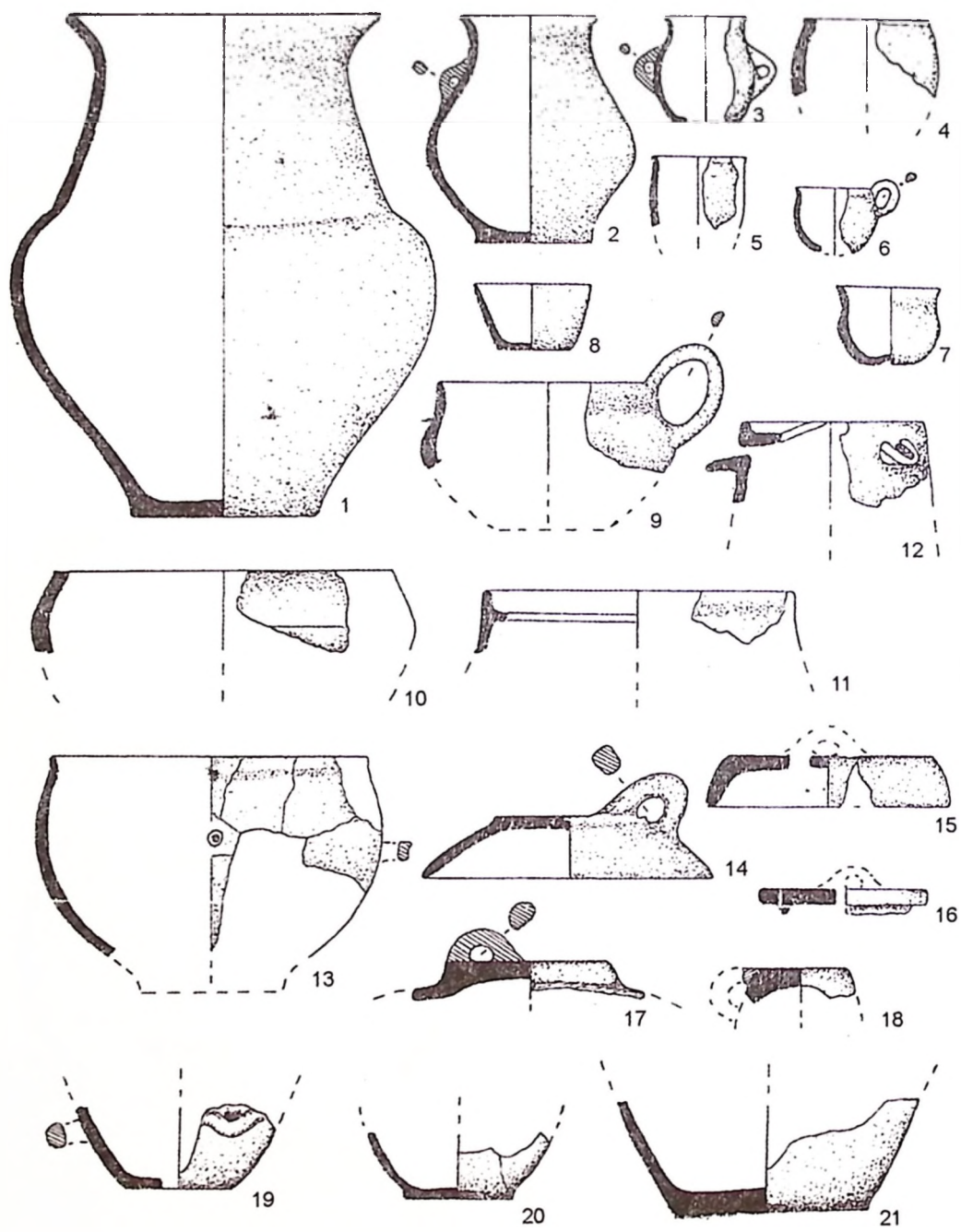

Tabla 3.

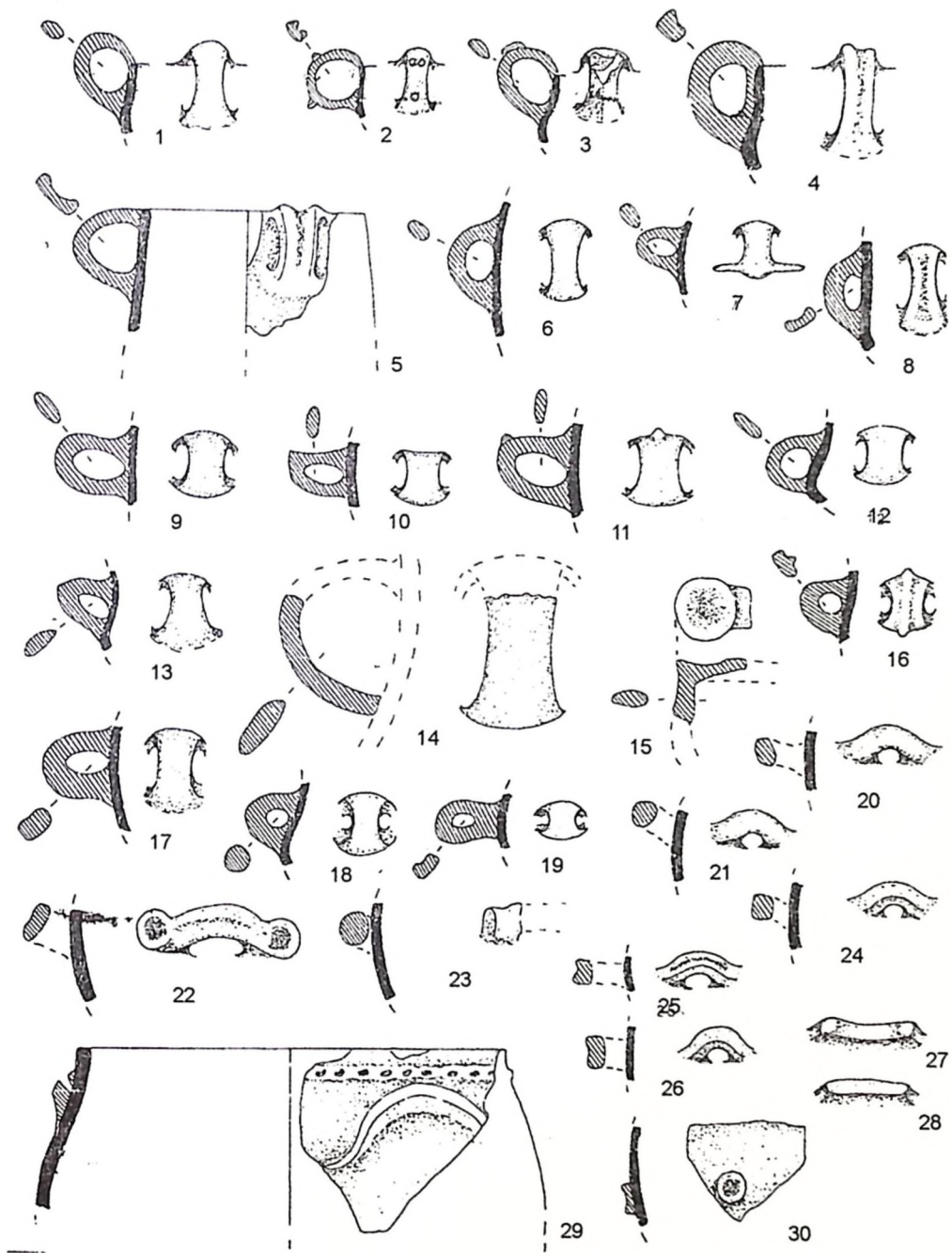

Tabla 4.

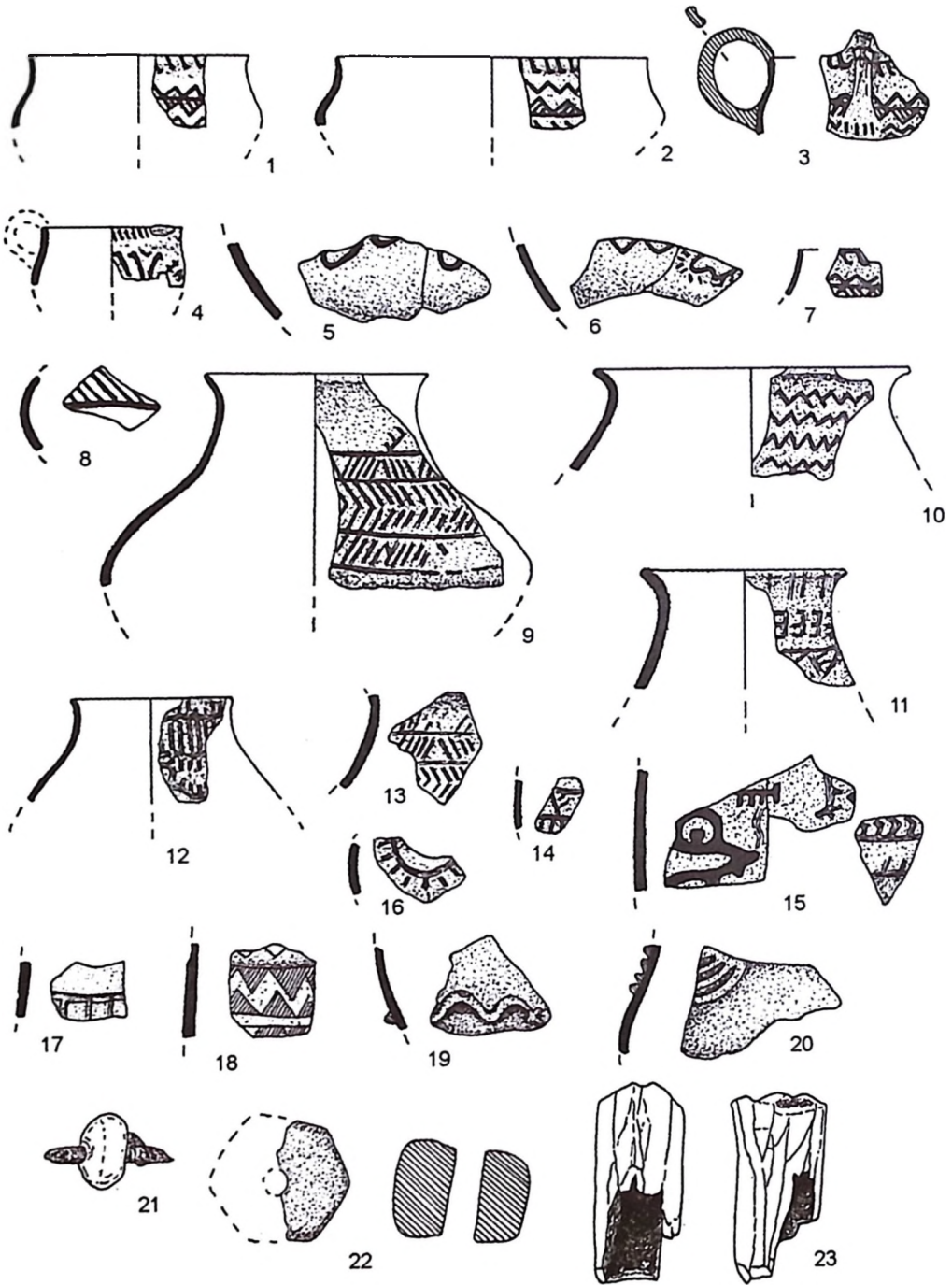

Tabla 5.

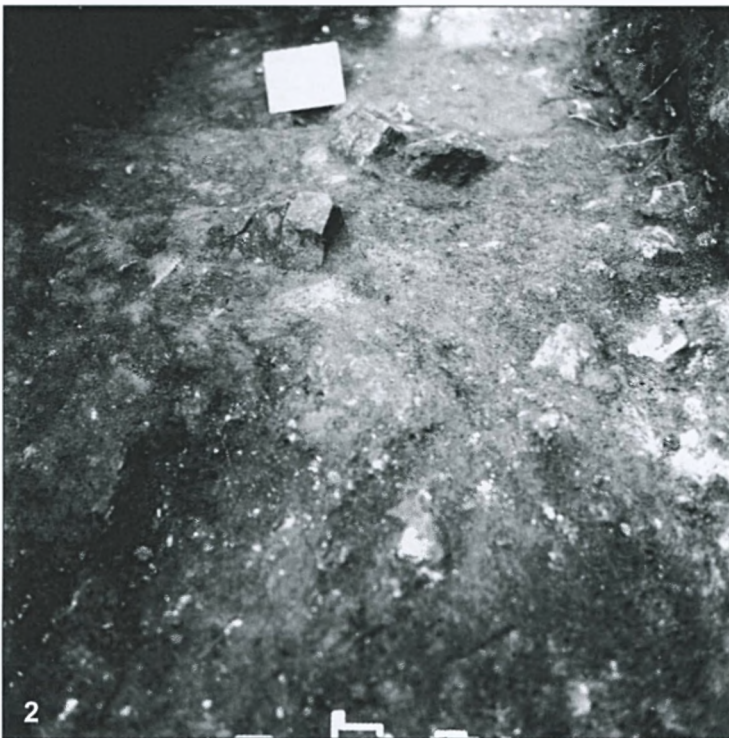

Tabla 6. 1. *Izgoreni kućni lijep (čerpac ?); 2. Vrh bedema (?) na dubini 1,30 m*

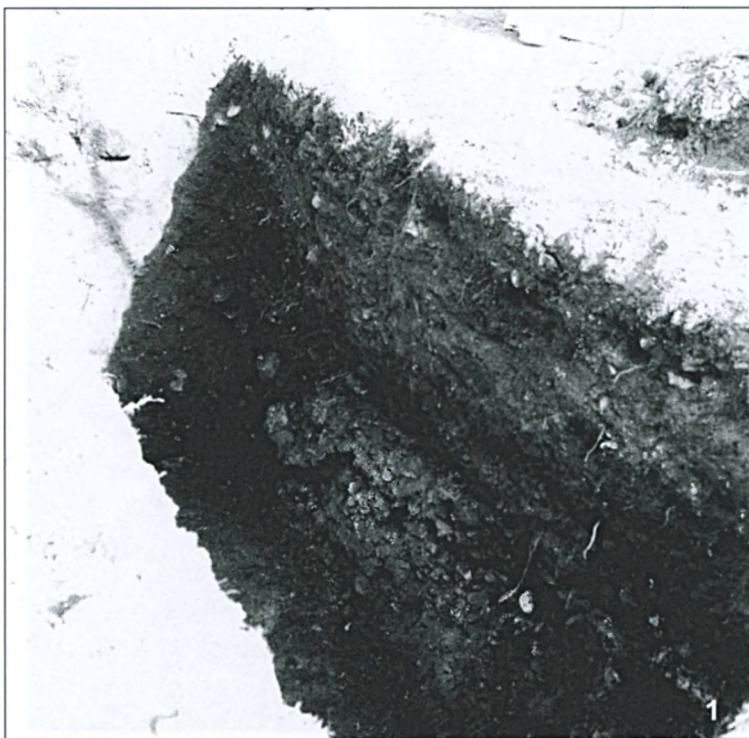

Tabla 7. 1. *Istočni profil; 2. Zdravica od svijetlo-žutog pijeska (pržina)*